

MUZIEJININKŲ UŽRAŠAI

Krizė už lango? Kalėjimas nuo jos apsaugo! (I dalis)

Istorikas dr. Modestas Kuodys

Kas žino, kodėl laikas nuo laiko,
Dešimtmetį skaičiuojant kažkelintą,
Pasaulis vis į naują krizės duobę įkrinta:
Eksportas sutrinka, sąstingis, depresija apima rinką.
Gresia bankrotai, darbo vietos nyksta,
Sakytumei, ponas Dievulis ant žmonijos pyksta.
O gal tai masonai šias piktas eibes daro?
Kodėl tuomet nieks jų su šluota iš bankų nevaro?

Su ekonominiais sunkumais Lietuva susiduria nebe pirmą kartą. Teko jai didelį išbandymą pergyventi ir XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje. Ne visus tos negandos vienodai palietė. Kaip dabar, taip ir tada, būta nepaprastų oazių, kur gyvenimas tekėjo ramesne, stabilesne, nors gal kiek monotoniška vaga, kur pažvelgus pro langą (tegul ir su grotomis), galėjai pasijusti saugiau, užtikrinčiau. Pabandykime visa savo esybe atsiduoti fantazijai – tapkime paprastais, pilkais lyg miesto varnos, to laikmečio įvykių ir nuotaikų stebėtojais. Istorija juk moko. Kas jos nežino, prisiminti nenori – gali pražūti, ateities neturėti!

Va ten – žemiau (žvelgiant iš trečiojo mūsų namo aukšto) – Adomo Mickevičiaus gatvėje, kas rytą liūdnam nudelbė akis į grindinį, pirmyn atgal šlaistosi keli bedarbiai – dar visai jauni, stiprūs vyrai. Reikia duonos šeimai prasimanyti: bet

kur? Kaip? Statybos Kaune beveik sustojo, baržų krovikams taip pat nėra kas veikti. Į Braziliją vykti? Ne, ne rojus ten, nors egzotiški pažinimo vaisiai lyg Edeno sode ir auga. Po to tolimo krašto karšta saule jau ne vienas emigrantas „nusvilo“. Norėtų sugrįžti, bet nebegali... Tai kur gi, dėtis? Gal užėiti į toje pačioje gatvėje stūksančius, solidžiai atrodančius Medicinos fakulteto rūmus ir pečkuriu ar kiemsargiu pasisiūlyti? Kur jau ne... Tokių dešimtys į duris beldžiasi, tik nė vieno nepriima. Budėtojas neapsikentęs interesantų aktyvumo, kai kada pavymui nueinančiųjų kandžiai pasišaipto:

– Paprašykit, kad tuomet, kai užbaigsite žemišką kelionę, jus, ne į tą žalią gojų šalia Vytauto prospekto, bet tiesiai pas mus neštų – formalino vonioj išmaudysim ir įdarbinsim – mums nuolat reikia tokių „asistentų“ anatomijos lekcijoms! Ne iš visų užuojautos ir supratimo sulauksi. Jokia tarnyba, brolau, Kaune (taip jau nuo seno) – be geros rekomendacijos neįsivaizduojama – kaip ponija be lapės apykaklės... Juk ir tas „mandras“ liokajus, prie durų valdininkauti pastatytas, pats šioje vietoje taip paprastai, kaip grybas po lietaus neišdygo...

Ką dar žvilgsnis užtikėtų toje buitiškoje miesto kasdienybės panoramoje? Pastatų daug naujų, visi gražūs – neseniai sumūryti. Įmantrių formų fasadai šviesiu tinku nuglaistyti iš tolo švyti. Daug optimizmo architektūroje, tik mažai žmonių širdyse ir veiduose.

Nors jau kelis metus krečia krizė, bet prekyba dar nenori visų galų atiduoti, dar bando stringančias apyvartos girnas sukuti. Ūkininkai turgavietėje, suoločius, dėžes aplink savo vežimus ne tik duona, bet ir pyragais, sviestu, sūriais, dešromis, krepšiais su riebiomis žąsimis apkrovę – visą tą gerą pusvelčiui pardavinėja, mat nėra kur dėti – Vokietija nepriima. Ne gana tos bėdos – dabar ir Anglijon bekonų tiek, kiek anksčiau nebeišveši – kažkokius tai kontingentus „Maistui“ sumažino. Sąstingis prekyboj – ir tarptautinėj, ir naminėj. Bet žemdirbiams baisia to sidabrinio lito reikia. Tik gauti sunku. Valdžia jį labai brangina – mat auksu padengtas. Tai dėl to visų ministerių ministeris Tūbelis jį kaip savo akies vyzdį saugo, nedevalvuoja (kas bus be finansų, kai Vilnių vaduosim!).

Mokesčiai, paskolos spaudžia... Banko paragintas, rambus, kūningas antstolis jau uoliai popierius tvarko – vėl kažkokio eilinio naujakurio sodybos varžytines skelbs.

Kažin ar pagelbės ką, kad tas savanoris-kūrėjas buvo?! Reikia pinigų, vai reikia, bet retas kuris turi: nėra darbo, nėra lito. Biznieriams, fabrikantams irgi nelengva, bet jie savo tarnautojus, darbininkus atleidę, ar nors algas perpus sumažinę, vis tiek dar pusėtinai tvirtai ant kojų stovi. Žinia, solidarumo kaip sviesto ant duonos neužtepsi... Negi odinius baldus iš salono į lombardą veši? – Tai nebus kur nė kur krupniko taurele prie kavos per „faivokloką“ kultūringai užsigardžiuoti – prieš žmones gėda! Arba štai – auto bendrovė „Fordo“ kainą nuleido: kaip tokia proga nepasinaudosi, kaip gi naujos markės nenusipirksi?! Tikra tiesa, vieniems daugiau gyvenime reikia, o kad to visko nesumažėtų – kiti gali šiek tiek ir pakentėti. Užtat daugelis paprastų Kauno žmonių, uždarbio netekę, turguje tik pasisukioja – mažai ką „terbelėn“ įsidėję, rūškani namo grįžta. Gerai, kad bent prekystalius iki soties apuostyti galėjo...

Kai tokios liūdnos, beviltiškos nuotaikos tvyro, visko atsitinka. Ekonominėms bėdoms susikaupus ir politinės ima rasti – sujudimu virsta. Taip tad 1936-ųjų vasarą minia darbininkų ir darbą praradusiųjų, išsklaidytais būriais po Vytauto prospektą, Kęstučio, A. Mickevičiaus ir kitas aplinkines gatves lakstė, su policija stumdėsi. Iš papuolusių daboklėn sužinota, kad tai tokios triukšmingos laidotuvės buvusios. Pasirodo, tūlas Antanas, Aleksote lentpjūvėje dirbęs, nė savaitei nuo vardadienio nepraėjus, taip giliai neviltin puolė, kad jį kamavusį ir algą vis nusukinęsį darbdavį – garsų medžio pramoninką – neapsikentęs nušovė. O paskui ir pats sau galą tokiu pat būdu pasidarė. Kai palaidoti su demonstracijomis valdžia neleido, tai pasipiktinę, krizės nuvarginti žmonės zylioti pradėjo. Žinoma visiems buvo, kad prieš metus ir Suvalkija lyg kokios paslaptingos išorinės jėgos supurtytas avilyš grėsmingai dūzgė. Skraidė tada ore ne bitės, bet policijos kulkos! Dalyvių, liudininkų daug IX forte buvo uždaryta ir kariškas jų teismas ten vyko. Daug visokių pasakojimų iš nuteistųjų kiti Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo kaliniai išgirdo. Valdžia to sujudimo išgąsdinta net Seimą sušaukti pažadėjo. Tik ne tokį, koks buvo 1920-ųjų „Steigiamasis“, bet geresnį: jame posėdžiaus vien „ypatingieji tautos atstovai“, o šnauja – tegul tarpuvartėj loja. Dėl to ir visos partijos šiemet „sanitariniu“ – „sveikatingumo“ tikslu uždarytos. Visuomenė nesubrendusi, neatsakinga – vis ne tuos išsirenka. Gydyti, protinti ją reikia!

Pirmasis Respublikos Prezidentas, vienintelis Vadas ir Nepriklausomybės gynėjas, visiems nurodys teisingą linkmę ir išvairuos valstybės laivą per audringus, banguotus vandenius. Kad taip to susiklausymo reikšmė visiems būtų išaiškinta, net specialią įstaigą, „moderniškai“ – „Visuomeninio darbo vadyba“ pavadintą – nuspręsta įkurti. Ten sukviesti didžiausi valstybininkai, rašys spaudai ir radiofonui privalomas prakalbas, nurodymus, mokys teisingai visus įvykius nušviesti. Tai maždaug taip iš „apartamentų“ didelio geltono kalėjimo namo viršutiniame aukšte, atrodė „Didžioji depresija“ laikinojoje sostinėje, tokios tad šnekos atsklisdavo iš laisvės. Bet „pilkaskverniams“ šito iškilus pastato gyventojams, nuo visuomenės izoliuotiems ilgiems metams, visos tos realijos nedaug plikiai nuskustą pakaušį tekuteno. Kai išeis į laisvę – gal geresnį vaizdą, linksmesnius veidus gatvėje išvys, o kol kas – viskas po senovei, viskas neblogai: valdiškos duonos norma nesumažėjo (priešingai, kokybė, dėl atpigusių miltų net pagerėjo), o duoda dar juk ir sriubos su pasitaikančiu liesos mėsos „šmoteliu“, tirštos, kartais net su pienu košės bei šiaip ko kito – pagal sezoną, pagal galimybes. Ne vienas dar ir siuntinių gauna. Kieno draugai ar namiškiai ūkininkauja – tai turi ko įdėti, mat patys visko nesuvalgo, o parduoti nesiseka. Tik miestiečių siuntinėliai labai sumenko. Bet ne visų. Antai komunistams gėrybės kaip iš gausybės rago tebeplaukia. Krizė jo pakulomis neužkišo. Kalėjimo administracija pyksta, sumažinti lauknešėlių skaičių politkaliniams Teisingumo ministerijos reikalauja, bet kai ko tikrai reikia, tai ne taip jau greitai tas biurokratinis smagratis sukasi. Galėtų geriau su visokiom sąmatom, revizijom, inspekcijom palūkėti!

I dalies pabaiga. Laukite tęsinio.